

הבית והמשפחה - בין פיבויז למינוק

①

ותאמר רבקה אלי יצחק קצתי בחיי מפני בנות חת אמ-לקח יעקב אשה מבנות חת כאלה מבנות הארץ למה לי חיים: ויקרא יצחק אל-יעקב ויברך אתו ויצוהו ויאמר לו לא תקח אשה מבנות כנען: קום לך פדנה ארם ביתה בתואל אבי אמך וקח-לך משם אשה מבנות לבן אחי אמך: ואל שדי יברך אתך ויפרך וירבה ויהיית לקהל עמים: ויתן-לך את-ברכת אברהם לך ולזרעך אתך לרשתך את-ארץ מגרית אשר-נתן אלהים לאברהם: וישלח יצחק את-יעקב וילך פדנה ארם אל-לבן בן-בתואל הארמי אחי רבקה אם יעקב ועשו: וירא עשו כי-ברך יצחק את-יעקב ושלח אתו פדנה ארם לקחת-לו משם אשה בכרכו אתו ויצו עליו לאמר לא תקח אשה מבנות כנען: וישמע יעקב אל-אביו ואל-אמו וילך פדנה ארם: וירא עשו כי רעות בנות כנען בעיני יצחק אביו: וילך עשו אל-ישמעאל ויקח את-מחלתו בת-ישמעאל בן-אברהם אחות נכיות על-נשיו לו לאשה: ססס ק"י פסוקים עלי"י סיניו

ויסע משה את-ישראל מים-סוף ויצאו אל-מדבר-שור וילכו שלשת-ימים במדבר ולא-מצאו מים: ויבאו מרתה ולא יכלו לשות מים ממרה כי מרים הם על-כן קרא-שמה מרה: וילנו העם על-משה לאמר מה-נשתה: ויצעק אל-יהוה ויורהו יהוה עץ וישלך אל-המים וימתקו המים שם שם לו חק ומשפט ושם נסהו: ויאמר אם-שמוע תשמע לקול יהוה אלהיך והישר בעיניו תעשה והאזנת למצותיו ושמרת כל-חקיו כל-המחלה אשר-שמתי במצרים לא-אשים עליך כי אני יהוה רפאך:

②

③

שם שם לו חק ומשפט, תניא עשר מצות נצטוו ישראל במרה, ז' שקבלו עליהם בני נח, והוסיפו עליהן דינין ושבת וכבוד אב ואם. דינין, דכתיב שם שם לו חוק ומשפט. שבת וכיבוד אב ואם, דכתיב (ו) כאשר צוך ה' אלהיך, ואמר ר' יהודה כאשר צוך במרה.

ב"ש תולדות

②

(מו) קצתי בחיי. קו"ף קטנה, שראתה שעתיד להחריב הבית שגובהו ק' אמה. וקו"ף של ודרור קן לה גדולה, שבקש דוד על ההיכל שגובהו ק' אמה שלא יחרב:

ג"ל מנהיגין (ל"ו)

④

ע"ז הא"י (ס"ט)

③

א"כ וידבר יהוה אל-משה לאמר: דבר אל-כל-עדת בני-ישראל ואמרת אליהם קדשים תהיו כי קדוש אני יהוה אלהיכם: איש אמו ואביו תיראו ואת-שבתתי תשמרו אני יהוה אלהיכם:

למנצח על-הגתית לבני-קרח מזמור: מה-ידידות משכנותיך יהוה צבאות: נכספה וגם-כלתה נפשי לחצרות יהוה לבי ובשרי ירננו אל-אלהיך: גם-צפור מצאה בית ודרור וקן לה אשר-שתה אפרחיה - את-מובחותיך יהוה צבאות מלכי ואלהי: אשרי יושבי ביתך עוד יהללוך סלה:

פ"ט ק"ז ע"א

מנהיגין (ס"ט)

④

(מו) קצתי בחיי מפני בנות חת. תמצא ק' של "קצתי" זעירי במסורה, וטעם הדבר מפני שראתה רבקה ברוח הקודש שעתיד הבית וההיכל ליחרב שהיה מאה אמה³, מפני עון שיתחתנו ישראל בבנות הארץ. וכנגדה מצינו בספר תהלים ק' רבתי הוא שכתוב: גם צפור מצאה בית ודרור קן לה⁴, לפי שדוד המלך הכין כסף וזהב לרוב לבנין בית המקדש, והיה מתפלל על בנין הבית וההיכל שיהיה מאה אמה, שכבר היה יודע השעור הזה ברוח הקודש עם שאר שעורי כל הכלים, הוא שאמר: הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל כל מלאכות התבנית⁵.

5

וַרְבֵּקָה אָמְרָה אֶל-יַעֲקֹב בְּנֵה לְאִמֹּר הִנֵּה שָׁמַעְתִּי אֶת-אָבִיךָ
י מְדַבֵּר אֶל-עֵשׂוֹ אַחִיךָ לְאִמֹּר: הִבִּיאָה לִּי צִיד וְעָשֵׂה-לִּי מִטְעָמִים וְאֶכְלֶהָ
ח וְאַבְרָכְכָה לְפָנָי יְהוָה לְפָנָי מוֹתִי: וְעַתָּה בְנֵי שָׁמַע בְּקִלְי לְאִשְׁרָא אֲנִי מִצְנֶה
ט אֶתְךָ: לָךְ-נָא אֶל-הַצֹּאֵן וְקַח-לִּי מִשָּׁם שְׁנֵי גְדֵי עֵזִים טְבִיִּים וְאַעֲשֵׂה אִתָּם
י מִטְעָמִים לְאָבִיךָ בְּאִשְׁרָא אֲהַב: וְהִבֵּאתָ לְאָבִיךָ וְאָבַל בְּעֵבֶר אֲשֶׁר יִבְרַכְךָ
לְפָנָי מוֹתִי:

בית תולדות

6

שְׁמוֹנֵה בְּקוֹלֵי. פִּירוּשׁ הַגַּם שֵׁשׁ דְּדַרְסִים חָלוּ כַּגְּנִיבַת
הַדַּעַת, עִם כָּל זֶה יֵשׁ לָךְ לְשִׁמּוֹעַ זְקוּלִי, פִּירוּשׁ מִלְּכַד
חִיּוּב מַלְוֹת כִּיּוּד חָצ וְחָס שֶׁהִיא מַלְוֹת עֵשָׂה, גַּם הִיא נִצִּיחָה
וְכַתִּיב דְּדַרְסֵי נִצִּיחָה חֲמַת (דְּדַרְסֵי יח טו) חֲלִיוֹ תִּשְׁמַעוּן, לֹזֶה
חֲמַרָה שִׁמַּע זְקוּלִי, וְכַזֵּר כַּתְּבֵנוּ (לְעֵיל טו ה ו) שִׁלְטַדֵּק נִצִּיחָה
זַחֲוֹמְרוֹ לְעַצוֹר עַל מַלְוֹה מִמַּלְוֹת הַתּוֹרָה לְפִי שְׁעָה:

אורח יחייח יקדו

7

עוֹדְנוּ מְדַבֵּר עִמָּם וְרַחֵל וּפָאָה עִם-הַצֹּאֵן
י אֲשֶׁר לְאָבִיךָ כִּי רָעָה הוּא: וַיְהִי בְּאִשְׁרָא רָאָה יַעֲקֹב אֶת-רַחֵל בַּת-לָבָן
אָחִי אִמּוֹ וְאֶת-צֹאֵן לָבָן אָחִי אִמּוֹ וַיִּגַּשׁ יַעֲקֹב וַיִּגַּל אֶת-הָאָבִן מֵעַל פִּי
יֵא הַבָּאָר וַיִּשָּׁק אֶת-צֹאֵן לָבָן אָחִי אִמּוֹ: וַיִּשָּׁק יַעֲקֹב לְרַחֵל וַיִּשָּׂא אֶת-קִלְוֹ
יב וַיִּבְרַךְ: וַיִּגַּד יַעֲקֹב לְרַחֵל כִּי אָחִי אָבִיךָ הוּא וְכִי בִן-רְבֵקָה הוּא וַתִּרְץ
וַתִּגַּד לְאָבִיךָ:

פראת וילא

8

(י) וַיְהִי כִּאֲשֶׁר רָאָה יַעֲקֹב. הַזְכִּיר בְּכַתּוּב הַזֶּה כְּמָה פַעֲמִים, אָחִי אִמּוֹ * לְהוֹדִיעַ כִּי כָל
מָה שֶׁהִשְׁתַּדַּל יַעֲקֹב בְּצֹאֵן לְהַשְׁקוֹתָם, וְמָה שֶׁהִיא חוֹמֵל עַל רַחֵל בַּת לָבָן, לֹא עָשָׂה לְכַבוֹד
לָבָן רַק לְכַבוֹד אִמּוֹ, בְּשִׁבִיל שֶׁהִיא אָחִי אִמּוֹ. וּמִפְּנֵי זֶה בְּכָל פַּעַם שִׁיזְכִּיר הַכַּתּוּב שְׁמוֹ שֶׁל
לָבָן הִרְשַׁע יִזְכִּיר בְּכָל פַּעַם, "אָחִי אִמּוֹ", לְבֹאֵר כִּי לֹא הִיא מִשְׁקָה צֹאֵן שֶׁל לָבָן כִּי אִם
בְּשִׁבִיל שֶׁהִיא אָחִי אִמּוֹ, וְזָכַר בְּלָבוֹ אֶת אִמּוֹ אֲשֶׁר אֶהְבְּתוֹ שֶׁנִּתְּנָה לּוֹ הַעֲצָה הַזֹּאת לְבֹא
אֵלָיו.

ויניח יחייח וילא

12

אִישׁ אִמּוֹ וְאָבִיו תִּירָאוּ וְאֵת שַׁבְּתוֹתַי תִּשְׁמְרוּ אֲנִי ה',
כִּי הִנֵּה כִּיּוּד חָצ וְחָס כִּי רַמְבַּ"ן סוֹף הַסְּדֵרָה
שֶׁהֵם שׁוֹמְפִים צִיּוּרָה עִם הַקְּצָ"ה וְהַשׁוֹה כְּבוֹדִים לְכַבוֹד
הַמִּקּוֹס צָ"ה ע"ש וְהִנֵּה חֲמַר חו"ל נוֹח לּוֹ לְאִדָּם שֶׁלֹּא
נִצְרָא יוֹתֵר מִשְׁנִצְרָא וְע"כ עֵשׂוֹ הִרְשַׁע וְחִצִּירֵי
שְׁחֹמְרִים הִרּוּג זָשָׁר וְשַׁחוּט כִּי מִחַר יְמוֹתוֹ וְכָל מִגְּמַתָּם
הַעוֹה"ז וְחִינָם מִחֲמִינִים צָדִין וְחִשְׁבּוֹן לְהַס נַח הַצִּירָה
זַעוֹה"ז ע"כ הֵם מִכְּצָדִים הַאֲצוֹת צִיּוֹת וְהוּא מִהַמְּלֹחַת
שְׁכָלִיּוֹת שֶׁהַאֲצוֹת הַצִּירָה לְעוֹנֵג הַעוֹה"ז וַיַּעֲקֹב וְחִצִּירֵי
הַזּוֹחֲלִים וְרוֹעֵדִים תְּמִיד שִׁמָּה יִגְרוּם הַחֲטָא וְחֹשֶׁבֶין נוֹח
שֶׁלֹּא נִצְרָא מִשְׁנִצְרָא חִין מַלְוֹת כִּיּוּד וּמִוֹרָא חו"א
שְׁכָלִיּוֹת כ"כ חֲלָלִם, וְע"כ חֲמַר הַכָּא
עַל כָּלֹּלִת יִשְׂרָאֵל כָּל אִישׁ וְאִישׁ חֲמַר וְחִצִּירֵי תִּרְאוּ שִׁנַּח
לְהַס שְׁנִצְרָאוֹ וְזַחֲנָחִי אֵת שַׁבְּתוֹתַי תִּשְׁמְרוּ שֶׁלֹּא חֲפִי
עוֹצְדִים ע"ז כְּדוֹר חָנוּשׁ חָס מִשְׁמַר שַׁבַּת כֶּהֱלַכְתּוּ
מוֹחֲלִין לוֹ כָּל עוֹנוֹתָיו (גְּמַרָא שַׁבַּת פֶּרֶק כָּל כַּתְּבִי) וְנוֹח
לוֹ שְׁנִצְרָא וְהַיִּפּוּךְ הַשׁוֹמֵר כָּל הַתּוֹרָה כוֹלֵה וּמוֹחֲלֵל
שַׁבְּתוֹת צַפְרֵהֲסִיחַ הִרִי הוּא מוֹמַר לְכָל הַתּוֹרָה כוֹלֵה
וְנוֹח לוֹ שֶׁלֹּא נִצְרָא וְמָה לוֹ וּלְמוֹרָא חָצ וְחָס:

חייח סוכר (12)

(ג) זיאמר אברם

זגוי. מאמר שני, ולא היה צייד עם מאמר הראשון, והיינו משום שהשכיל הצרהם ממה שלא השיב הקב"ה מאומה, כי לא שאל כענין צמה שאמר ואנכי הולך ערירי, אחר שכבר הצטיחו הקב"ה על זרע, מש"ה חזר ופירש שיחתו: הן די לא נתת זרע. לא אמר הן לא נתת זרע לי, אלא כל בזה הלשון לצאר דצרי הרשונים, דאע"ג שמאמין שיליד בניס, מכ"מ לי לא נתת זרע, פי' לפי דרכי ורצוני, דכל רצוני הוא להשריש אמונת ה' ע"י זרע, ואחר שהגעתי לימי זקנה ועדיין אין לי זרע, א"כ אפי' אוליד בסוף ימי ושנותי, הלא אך בן ביתי יוריש אותי. היינו עיקר מה שיש לי בעולם היא פעולה זו, תגיע לבן ציתי ולא לזרעי, א"כ לי לא נתת זרע

כג"ל חזק

(ג)

(ד) ממעריך, לא "חלצוך" או "ירכך". חלצים וירכים הם חלקים חמריים גרידא של הגוף; ואילו המעים הם משכן הרגשות — בייחוד: של השתתפות בצער והמיית רחמים. הרי זו מידה יהודית מובהקת, והיא נחלת כל זרע אברהם (עי' יבמות עט ע"א). אפשר ללמד תורה לאחרים ולמסור להם ערכי רוח. אך קשה לשנות ולזכך את האופי; כי מקור המידות יתכונות הוא בעיקר ממעי אבות. אדם ניכר במידותיו ובתכונותיו, לאו דוקא בשכלו. ובנים חייבים תודה להוריהם — על מה שירשו "ממעיהם". גם זרע כנען יכול להוסיף דעת ולהתחנך לקיום מצוות. אך אי אפשר לחנך אדם להיות בעל רגש יהודי-אנושי. הרגש היהודי עובר בירישה ממעי אברהם אבינו. והקב"ה השתית את בניין עמו על יסוד הנטייה שיש בו מלידה: להתנדב בשמחת לבב לכל מעשה מוסרי יטוב.

כג"ל חזק

(ג)

אלא יהי רצון שכל נגיעות שנוטעין ממך

גמ' מענית (ו:)

יהיו כמחך אף אחת כמה אברך אם בתורה הרי (6) חורה אם בעושר הרי עושר אם בבנים הרי בנים אלא יהי רצון שיהיו צאצאיו כעיר כמחך:

(13)

ד"א דום לה' והתהולל לו א"ר יהושע בן לוי בשעה שבאו השונאים להחריב את ירושלים היו שם ששים רבוא של מוזיקין והיו עומדים על פתחו של היכל לפגוע בהם. כיון שראו את השכינה רואה ושותקת מנין שכתוב (איכה 5) השיב אהור ימינו מפני אויב. אף הם נתנו מקום. א"ר יהודה בר סימא ראה אותו מהריב את ביתו ושותק לו ואתם מבקשין להזדווג לו. עד עכשיו מתבקש לו שכר כיבוד אבותיו. רב לכם סב. מהו סב את ההר. א"ר הנינא הרבה סיבב עשו את הורו זה. זה אביו שהיה זקוק לו להאכילו. מנין (נחשית נח) ויאהב יצחק את עשו כי ציד בפיו.

מציט רקה
גרי יח

(14)

א"ר אבהו שאלו תלמידיו את ר' אליעזר הגדול כטאי זהו כיבוד אב ואם. אמר להם צאו וראו מה עשה דמה בן נתינה באשקלון והיתה אמו הסרת דעת והיתה מסמרתו בין הכיריו ולא היה אומר לה אלא דייך אמי. לאמרו רבותינו פעם א' באו חכמים אצלו ליקח הימנו אבן אחת טובה שנאכרה מכלי כהן שהיה דר באשקלון ופסקו עמו באלף זהובים. נכנס ומצא רגלו של אביו פשוטה על התובה שהיתה אבן טובה בתובה והיה ישן ולא ביקש לצערו. ויצא להוין ריקם. כיון שלא הוציאה כסבורין שמבקש מהן יותר והעלו דמיה ל' אלפים זהובים. כשניעור אביו משנתו נכנס והוציאה להן. בקשו ליתן לו עשרת אלפים זהובים אמר להם הם לי איני נהנה משכר אבותי. אלא בדמים הראשונים שפסקתי עמכם אלף זהובים כך אני נוטל מכם. ומה שכר נתן לו הקב"ה. אמרו רבותינו באותה שנה ילדה פרתו פרה אדומה ומכרה יותר מעשרת אלפים זהובים.

כג"ל יעק
צזרי

(15)

ודע דכל השבטים צערו לאביהם במכירת יוסף, ויוסף עצמו לא הודיע לאביו 11, רק יוסף היה ירא מפני החרם 12. אבל בנימין כיבד לאביו, לכן שרתה שכינה בחלקו. ולכן כשאבד ישפה מבנימין הראה להם השם יתברך גודל מצות כיבוד אר אצל דמא בן נתינה 13, ודו"ק היי

משן חכמה
תורה

כה ויאמר הגשמה לי ואכלה מציד בני למען תברכה נפשי ונגשלו ויאכל
כרכו ויבא לו יין וישתו ויאמר אליו יצחק אביו גשה נא ושקה לי בני ויגש
וישקלו וירח את ריח בגדיו ויברכהו ויאמר ראה ריח בני כריח
כה שדה אשר ברכו יהוה ויתן לה האלהים מטל השמים ומשמני הארץ
ורב דגן ותירש:

בוא תולדות

23

הבן יקיר לי אפרים אם ילד שששעים כיומיו דברי בו זכר אזכרנו
עוד עליו כן המי מעי לירחם ארחמי נאבייהו:

יועיקו

24

כה אמר יהוה גאלך קדוש ישראל אני יהוה אלהיך מלמדך להועיל יי
מדריךך בדרך תלך: לוא הקשבת למצותי ויהי כנהר שלומך יי
וצדקתך כגלי הים: ויהי כחול ירעך וצאצאי מעיך כמעתי לא יי
יכרת ולא ישמד שמו מלפני:

ישעיהו (מט)

17

וירח את ריח בגדינו אמר רבי יוחנן

אין לך דבר שריחו קשה מן השטף הזה של
עזים ואת אמרת וירח את ריח בגדיו ויברכהו
אלא בשעה שנכנס אבינו יעקב אצל אביו נכנסה
עמו גן עדן הדא הוא דא"ל ראה ריח לבני כריח

18

אחר הדברים האלה היה דברייהוה אל
אברם במחזה לאמר אל-תירא אברם אנכי מגן לך שכרך
הרבה מאד: ויאמור אברם אדני יהיה מה-תתן-לי ואנכי הולך
עירי ובן-משק ביתי הוא דמשק אליצור: ויאמר אברם הן לי
לא נתתה זרע והנה בן-ביתי יורש אתי: והנה דברייהוה אליו
לאמר לא יירשך זה כיואם אשר יצא ממעיך הוא יירשך:
ויצא אתו החוצה ויאמר הבט-נא השמימה וספר הכוכבים אם-
תוכל לספר אתם ויאמר לו כה יהיה זרעך:

19

בראשית

וזה טעם ויחננו במדבר ויחן שם ישראל נגד
ההר. ויתכן שהבדילו מתוכם כל האספסוף אשר בקרבם, וחננו
בני ישראל לבדם לפני ההר¹, וערב רב אחריהם, כי לישראל יתן
התורה כמו שאמר כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל
(פסוק ג). וזה טעם ויחן שם ישראל, או הוא להזכירם דרך כבוד
במבלם התורה².

כ.י.מ.ל.

וכך אמרו בגמרא (סוטה
כ"ב ע"א) שיש ללכת אל בית הכנסת שהוא
יותר רחוק מן האדם מפני שהוא נוטל שכר
פסיעות. ויראה כי אין הדין הזה גבי סוכה שאם
יש לו שתי סוכות האחת קרובה והאחת רחוקה
שאינן לו לילך אל הסוכה הרחוקה בשביל שהוא
נוטל שכר פסיעות, כי אם גבי בית הכנסת אמרו
וכדאמר הכתוב אשרי אדם שומע לי לשקוד על
דלתותי וגו' מזוזות פתחי. וזה כי השם יתברך
מצוי בבית הכנסת כמו שאמרו ז"ל (מגילה כ"ט
ע"א) כי בית הכנסת הוא מקדש מעט ולכך השם
יתברך מצוי בבית הכנסת, ולפיכך כאשר הולך
לבית הכנסת הוא נמשך אל השם יתברך להיות
לו דביקות בו יתברך.

היה צריך להשתדל
ע"י